

Provinciale Staten

Clustercode CULT
Ons kenmerk DOC-00716394
Bijlage(n) -

Uw kenmerk -
Maastricht 27 mei 2025
Verzonden 27 mei 2025

Onderwerp

Mededeling portefeuillehouder inzake zintuiglijk erfgoed

Geachte Staten,

Onderstaand treft u een nadere uitwerking van toezegging 9597 aan Uw Staten inzake zintuiglijk erfgoed: *Gedeputeerde Kuntzelaers zegt toe Provinciale Staten uiterlijk in Q2 2025 te informeren over een nadere, uitgebreide interpretatie en kwalificatie van zintuiglijk erfgoed aan de hand van zowel (inter)nationale voorbeelden alsmede de wetenschappelijke benadering.*

Die uitwerking van de toezegging volgt hieronder in drie paragrafen. Allereerst wordt het begrip zintuiglijk erfgoed nader toegelicht. Vervolgens zullen aan de hand van voorbeelden de aandacht voor zintuiglijk erfgoed in onderzoek en bij overheden toegelicht worden. Afsluitend zullen we zintuiglijk erfgoed relateren aan het provinciaal erfgoedbeleid.

1. Interpretatie van het begrip zintuiglijk erfgoed

De confrontatie met fysiek erfgoed, maar ook met immaterieel erfgoed, is altijd gekoppeld aan een zintuiglijke ervaring. Veelal is die ervaring visueel en esthetisch van aard. In de (nationale en lokale) waarderingscriteria voor erfgoed in Nederland ligt de nadruk dan ook op de esthetische ervaring en komen andere zintuiglijke ervaringen van erfgoed zoals, geur, geluid en ook smaak nauwelijks aanbod. Of het moet zijn in een enkel geval voor de bescherming van het luiden van klokken of een carillon; het zogenaamde klinkend erfgoed. De aandacht voor het betrekken van zintuiglijke ervaringen zoals geur en geluid zijn betrekkelijk nieuw bij de waardering van erfgoed.

Het gebruik van het begrip 'zintuiglijk erfgoed' raakt aan de discussie die landelijk gevoerd wordt over de afbakening van het begrip cultureel erfgoed in het kader van de ondertekening door Nederland van het verdrag van Faro in 2024. Het Faro verdrag heeft het belang van erfgoed voor burgers en de maatschappij een centralere rol gegeven.

Waar de benadering voorheen overwegend was dat de overheid en professionals centraal erfgoed objecten aanwijzen en een beschermde status geven. Centraal in de, maatschappelijk georiënteerde, Faro-benadering van erfgoed staat nu dat erfgoedgemeenschappen die zich inspannen voor behoud en beheer van erfgoed. Erfgoedgemeenschappen maken en dragen het erfgoed. Kijkend naar de Limburgse situatie, dan zijn erfgoedgemeenschappen in ieder geval de organisaties die zich onder de paraplu van de Corporatie Erfgoed Limburg (CEL) inspannen voor de diverse categorieën erfgoed, waaronder ook het agrarische erfgoed.

Deze verandering in de benadering van erfgoed zien we ook al terug in de Erfgoedwet. In de Nederlandse Erfgoedwet is de volgende omschrijving van cultureel erfgoed opgenomen: *'Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden.'* Dit is een definitie die via de omgevingswet gekoppeld is aan de praktijk van ruimtelijke ordening.

De bescherming van erfgoed is in deze nieuwe benadering veel meer een actief proces met een betrokken groep burgers geworden, in plaats van een proces waarin experts of een overheid bepalen wat van waarde is. Erfgoed is meer een werkwoord geworden; *erfgoed maken*. Dit zien we ook terug in de inspanningen ten aanzien van het behoud van immaterieel erfgoed. Er zijn mondiale en landelijke lijsten van immaterieel erfgoed ontstaan voor het behoud van lokale talen, podiumkunsten, culturele rituelen, traditioneel kennis en traditioneel vakmanschap. In Nederland spant het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (Kien) zich hiervoor in. Belangrijk is dat het genoemde immaterieel erfgoed levendig wordt gehouden door gebruik, educatie en communicatie. In dit beleven van erfgoed spelen erfgoedgemeenschappen een belangrijke rol. Het actief in gebruik houden is de beste bescherming van van dit immateriële erfgoed, opdat het behouden blijft voor komende generaties. De belangstelling vanuit uw Staten voor zintuiglijk erfgoed kunnen we ook interpreteren als een vraag vanuit een erfgoedgemeenschap en raakt dan ook de meer maatschappelijke benadering van erfgoed die volgt uit het verdrag van Faro.

2. Voorbeelden van benutting van het begrip 'zintuiglijk erfgoed'

Aandacht voor zintuiglijk erfgoed is iets van het afgelopen decennium. We belichten hieronder, zonder volledig te zijn, bij ons bekend innovatief onderzoek naar zintuiglijk erfgoed. Verder lichten we een drietal bekende voorbeelden toe.

Onderzoek naar zintuiglijk erfgoed

Het Odeuropa-project is een Europees onderzoeksinitiatief dat zich richt op het vastleggen en begrijpen van de rol van geuren in de Europese cultuurgeschiedenis. Het reconstrueert als het ware de geuren gekoppeld aan ruimtes, gebeurtenissen en praktijken uit het verleden. Het project maakt gebruik van geavanceerde AI-technieken om tekst- en beeldgegevens uit vier eeuwen Europese geschiedenis te analyseren. Het Odeuropa heeft verschillende hulpmiddelen ontwikkeld, zoals de Odeuropa Smell Explorer, een zoekmachine waarmee gebruikers de geschiedenis van geuren kunnen verkennen, en de Encyclopedia of Smell History and Heritage, een online referentie-instrument dat academische en creatieve expertise over geur als cultureel fenomeen samenbrengt. Het project draait niet zozeer om het beschermen van huidige geuren die gekoppeld zijn aan gebruiken en praktijken als wel om het koppelen van geur aan historie om zo het verleden tastbaarder te maken. De toepassing van geur zien we vanuit dat perspectief ook steeds vaker terug in museale presentaties.

Frankrijk : Protection du patrimoine sensoriel des campagnes

In Frankrijk is er een wet die de karakteristieke geluiden en geuren van het platteland beschermt. Dit omvat bijvoorbeeld het kraaien van hanen, het loeien van koeien, het tjirpen van krekels en de geur van mest. De wet kwam tot stand na een reeks conflicten over geluiden en geuren op het platteland. Dit leidde tot een bredere discussie over de noodzaak om de sensorische kenmerken van het platteland te beschermen.

Uiteindelijk resulterend in de wet van 29 januari 2021 (LOI n° 2021-85), die het sensorisch erfgoed van het platteland erkent en beschermt. Deze wet voegt geluiden en geuren toe aan de lijst van beschermde elementen in het milieu, naast landschappen, luchtkwaliteit en biodiversiteit. De wet is opgenomen in het Franse milieuwetboek en wordt ondersteund door regionale inventarisaties die de culturele identiteit van plattelandsgebieden in kaart brengen. De zaak van de haan Maurice in Rochefort-sur-Mer is een bekend voorbeeld. De rechter oordeelde dat het gekraai van Maurice geen abnormale overlast vormde, wat bijdroeg aan de bewustwording en uiteindelijk de wetgeving. Andere voorbeelden van toepassingen binnen deze wet zijn de bescherming van de geluiden van klokken in Franse dorpen en de bescherming van de geur van mest en andere agrarische activiteiten als onderdeel van het plattelandsleven. Deze wetgeving beoogt het wederzijds begrip en respect tussen plattelandsbewoners en nieuwkomers te bevorderen, en bij te dragen aan het behoud van de unieke kenmerken van het Franse platteland.

Provincie Friesland: motie zintuiglijk erfgoed

In Friesland is op 23 oktober 2024 tijdens de Provinciale Statenvergadering een motie over zintuiglijk erfgoed aangenomen. De motie was een initiatief van de BoerBurgerBeweging (BBB). Het doel van de motie is om de agrarische geuren en geluiden van het Friese platteland te erkennen als zintuiglijk erfgoed. Dit omvat geluiden zoals het kraaien van hanen, het loeien van koeien, het geluid van tractoren, en geuren zoals die van mest en vers gemaaid gras. De motie is een reactie op klachten van nieuwkomers op het platteland die deze geluiden en geuren als storend ervaren.

De motie is in de eerste plaats bedoeld als een signaal om bewustwording te creëren over de waarde van deze sensorische kenmerken van het platteland. Het benadrukt dat deze geuren en geluiden bij de Friese cultuur horen en dat ze beschermd moeten worden. De agrarische geuren en geluiden zijn beoogd te worden toegevoegd aan het programma voor het Friese erfgoed, naast andere categorieën zoals monumenten, kerkelijk erfgoed en oorlogserfgoed. Voorlopig zijn er geen juridische of financiële consequenties verbonden aan de motie. Het is vooral een erkenning van het belang van deze kenmerken voor de Friese identiteit en kan mogelijk bijdragen aan meer tolerantie en begrip voor de typische kenmerken van het plattelandsleven.

3. Zintuiglijk erfgoed binnen het provinciaal erfgoedbeleid

Op basis van de voorgaande observaties stellen we vast dat zintuiglijk erfgoed zich vooral beweegt in de hoek van het immateriële erfgoed. Op landelijk niveau adviseert het Kenniscentrum Immaterieel erfgoed Nederland (KIEN) overheden en initiatiefnemers over immaterieel erfgoed en stimuleert het debat daarover. De zogenaamde 'Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland' wordt door het KIEN bijgehouden. Anders dan bij materieel erfgoed (objecten) bepaalt de samenleving wat immaterieel erfgoed is. Behoud van immaterieel erfgoed vraagt om betrokken erfgoedgemeenschappen. Belangrijk hierbij is dat het immaterieel erfgoed niet botst met de Nederlandse wetgeving.

Het beleidskader Cultuur en erfgoed focust vooral op het behoud van materieel erfgoed en ondersteunt via de Corporatie Erfgoed Limburg ook de erfgoedgemeenschappen in Limburg.

Dat erfgoed kan gemeentelijk of rijks beschermd zijn. Bij het behoud van dit erfgoed nemen vooral een faciliterende rol aan. Ook hebben we aandacht voor klein Limburgs erfgoed, al dan niet beschermd, dat voor de lokale gemeenschap van belang is als identiteitsdrager en dat zich in de openbare ruimte bevindt. We hebben als provincie *geen* traditie in het aanwijzen, conform de Erfgoedwet, van beschermd erfgoed met een provinciale status. Daarnaast hechten we in ons beleid waarde aan de erfgoedgemeenschappen welke georganiseerd zijn de corporatie Erfgoed Limburg (CEL).

Afsluitend:

We streven in het huidige erfgoed beleid naar het behoud van ons Limburgs erfgoed, zowel het fysieke erfgoed als de meer immateriële kant. De zintuiglijke ervaring is daarbij een intrinsiek onderdeel van erfgoed als belevingswaarde. De betrokkenheid van vrijwilligers en erfgoedgemeenschappen bij erfgoed vinden we vanuit het beleidskader Cultuur en Erfgoed van belang. Die erfgoedgemeenschappen zien we als de aangewezen plek waar mogelijke initiatieven rond zintuiglijk erfgoed (geur, geluid) met draagvlak een weg kunnen vinden in het erfgoedveld.

Gedeputeerde Staten van Limburg
namens dezen,

J.J.M. Kuntzelaers
Gedeputeerde Provincie Limburg
Cultuur & Erfgoed, Mobiliteit, Landbouw